

Atıf Şekli: Celayir, Berk. (2021, Temmuz 31). “Öznelliğin Bilimine Kapı Aralamak: Andreas Weber’in Biyopoetik: Varoluşsal Ekolojiye Doğru Kitabı Üzerine”, *Sosyal Bilimler*. sosyalbilimler.org/biyopoetik-varolussal-ekoloji

Öznelliğin Bilimine Kapı Aralamak: Biyopoetik: Varoluşsal Ekolojiye Doğru

Berk Celayir

Çağdaş doğa bilimlerine hâkim olan fizikselci-indirgemeci paradigma evrende —ve onun bir parçası olan canlılıkta— anlamın, amacın, öznelliğin ve özgürlüğün nesnel bir karşılığı olmadığını öne sürer. Bu anlayışa göre fiziksel terimlerle ifade edilemeyen ve somut niteliklere indirgenemeyen hiçbir şey doğanın gerçek bir unsuru olarak var olamaz. Onlar ya zihnin ürettiği bir illüzyondur ya da bilindik doğal mekanizmaların şaşırtıcı yan etkileridir. Yaşam için esas olan şey güdümsüz biyokimyasal süreçlerdir. Canlılığa dair ne varsa bir şekilde bu süreçlere indirgenebilir ve her şey bu yolla açıklanmalıdır. Ne var ki, bilim dünyası içinde bu yaklaşımın dünyayı anlama ve açıklama konusunda bütünüyle yanlış ve yetersiz olduğunu savunan güçlü bir meydan okuma yükselmektedir. Biyosemiyotik adını taşıyan bu ekol indirgemecilik tarafından doğanın dışına itilen öznellik, anlam ve amacı bilimin tam merkezine oturtmaktadır. Bu çerçevede, organizmalar doğanın önünde çaresizce sürüklenen zavallılar değil doğaya aktif biçimde müdahale edebilen ve kendilerini doğa karşısında özne olarak konumlandırabilen varlıklar olarak ele alınır.

Türkçede göstergebilim olarak da ifade edilen semiyotik, kültür ve dile ait öğeler başta olmak üzere sembollerin oluşturulması, anlaşılması ve yorumlanması üzerine eğilen bir çalışma alanıdır. Biyosemiyotik ise canlılığa içkin olan semiyotik süreç ve ilişkileri inceleyen, daha da ötesinde, yaşamı başından sonuna kadar semiyotik bir olgu olarak gören bilimsel disiplinin adıdır. Buna göre yaşam en temelde bir göstergeler ağıdır. Bu, insanın oluşturduğu dil ve kültürden hayvanların kendi arasında kurduğu iletişime, tüm hücrelerin DNA’sında yer alan genetik koddan her canlının çevresinde olup biteni kendi ihtiyaçları çerçevesinde yorumlayıp anlamlandırmasına kadar bütün biyosferi kuşatan gerçekliktir. Bu bağlamda, yaşamı oluşturan ve ona itici gücünü veren şey biyokimyasal süreçler değil canlıların sembolleri okuma, anlamlandırma ve ona göre pozisyon alma

yetenekleridir. Hâkim paradigmanın merkeze aldığı mekanik-nedensel ilişkiler ise aslı unsur değil semiyotik süreçlerin eşlik edicisidir.¹

Bu noktada, Andreas Weber'in (2016) Springer'in *Biosemiotics* serisi kapsamında yayımlanan kitabı [Biopoetics: Towards and Existential Ecology](#) bu alana adanmış etkileyici bir eser olarak karşımıza çıkıyor. Hem biyoloji hem de felsefe alanında ihtisası olan Weber'in çok yönlülüğünü 13 farklı bölümde 142 sayfa boyunca süren disiplinler-arası yaklaşımda görebiliyoruz. Yazar, ekolünün belli bir iddiasına odaklanmak yerine — Biyosemiyotik'in bütüncül perspektifiyle de uyumlu olarak— alabildiğine geniş bir çerçeve çiziyor ve bilimin bu paradigma değişimine duyduğu ihtiyacı “büyük resme”, kitaba ismini de veren tabirle “Poetik”e işaret ederek göstermeye çalışıyor. Biopoetic ismi ilk başta yaşamın şiirsi estetiğine yapılan bir göndermeymiş gibi algılanabilse de aslında bu kavramla yaşamın temelini teşkil eden *içsellığı* imliyor. Kitap ismindeki *existential*/varoluşsal kelimesi de aynı şeyi işaret ediyor. İçsellik ve öznelliğin biyolojik süreçlerin bir yan etkisi (başka bir deyişle *epifenomen*) değil varoluşundan kaynaklı aslı unsuru olduğunu vurguluyor.

Weber'e göre yaşam daima içsellik ve anlam üretir. Onun mekanik süreçlerle tasvir edilmesi hatalıdır çünkü organik yaşamın doğası makinelerin işleyişine hiç benzememektedir. Her şeyden önce, yaşam; embriyoların gelişmesi, bitkilerin büyümesi ve hücrelerin sürekli yenilenmesi gibi olaylardan da bildiğimiz üzere kendini yaratabilen bir olgudur (s. 3). Ancak makineler bu özellikten yoksundur. Canlılar kimlikleri aynı kaldığı hâlde yaşam boyunca tüm materyallerini değiştirirler ancak makineler ilk başta hangi malzemedenden yapıldıysa ömrünün sonuna kadar aynı maddeleri taşır. Organizmalar kendi varlıklarını sürdürme konusunda amaç, arzu ve çabaya sahiptir (hatta bu kendini görünür kılan bir yaşam coşkusudur) ancak makinelerin bu yönde bir istek ve amaçları yoktur. Tüm bu farklılıklar, canlılar ve makineler arasında kurulan analojinin ne kadar isabetsiz olduğunu gösterir (s. 14). Yaşam, en basit hücrede dahi anlamla var olur. Tüm canlılar kendi var oluşunu sürdürme amacı taşıdığı için çevreyi bu eksenle anlamlandırır: Varoluşunu sürdürme amacına hizmet eden şeyler *iyi*, varoluşu için tehlike ve tehdit arz eden şeyler *kötüdür*. Bu sebeple canlılar dış dünyayı yorumlayarak kendisi için iyi olacak şeylere yönelmeye çalışır (s. 22). Ve bu doğrusal neden-sonuç ilişkilerine dayanmaz (s. 20). Canlılar genlerden gelen emir ve talimatlara harfiyen itaat eden robotlar değildir. Weber, bu noktada birtakım güçlü ampirik bulgulara da dayanarak şunları söyler: Organizmalar genlerin sağladığı bilgileri kullanır; onları okur, yorumlar ve anlamlandırır. Ancak onları birebir uygulamaz. Genetik direktifler olmadığı zaman bile kendini yaratma süreci devam eder. İç ve dış koşulları da değerlendirerek bir bütün olarak yapabileceği iyi şeyi seçer (s.

¹ Semiyotik ve Biyosemiyotik alanlarının tarihi hakkında ileri okuma için: Demir, Vehbi Metin. (2014). “Biyosemiyotik Projesi: Doğayı Kültürün İçinde Konumlandırma Girişimi.” *Hayat Sağlık: Sağlık ve Sosyal Bilimler Dergisi*, No: 4, 24-37.

4, 15, 16). Yani amaçsallık ve anlam, organizmalara doğanın doğrusal nedenselliklerinden çıkabilecekleri ortamı hazırlar.

Aslında tüm bunlar doğada anlamın birincil, maddenin ikincil olduğunu gösteren verilerdir. Organizmalar kendini yaratırken bir forma bağlı olarak hareket eder. Materyal transferleri ve biyokimyasal süreçler belli bir biçime sahip vücudu —veya vücut parçasını— meydana getirmek üzere gerçekleşir. Bu sonuç, sürecin en başından belli olan, amaçlanan şey olsa da maddenin kendisine içkin bir özellik değildir. Form, maddeyi kendi amaçları doğrultusunda yöneten ve yönlendiren bir şeydir. Ancak kendi başına somut/görünür bir şey değildir, kendisini yalnızca maddesel bedenleşme yoluyla gösterebilir. Bu bakımdan anlam yaşamın temelidir, madde ise onu görünebilir kılan unsurdur (s. 15). Biyokimyasal süreçler yaşamı oluşturan değil onun somutlaşması için anlama refakat eden ikincil etkidir. Her ikisi de birbirine ihtiyaç duymaktadır. Organizmanın olmadığı bir madde anlamsızken (s. 39) maddi tezahürü olmayan bir anlam da düşünülemez (s. 25). Bu nedenle Weber için dünyada birbirine indirgenemez düalitelere yer yoktur. Dünya bir bütündür (s. 86-7), her şey birbiriyle iç içe ve ilişkilidir. Bu nedenle, anlam-madde, kod-kimya, zihin-beden gibi çelişkiler çözülmesi veya indirgenmesi gereken sorunlar değil yaşamın bir ön şartıdır. Yaşam ancak çelişkiler aracılığıyla var olabilir. Zira yaşam dinamiktir, çelişkiler doğayı denge durumundan uzaklaştırarak sürekli dönüştürür ve bu canlıların bir şeylere ihtiyaç duymasına neden olur. O yüzden yaşam her zaman eksiktir. Organizma bunu tamamlamaya çalışsa da her zaman başka eksiklikler meydana gelir. Bu da Weber'in yaşam görüşünü vitalistlerden ayıran şeydir. Zira vitalistler canlılığı cansızlıktan ayıran şeyin canlılara özgü olan bir yaşama enerjisi olduğunu söylerken, Weber yaşamın itici gücünün fazladan bir enerji değil, çelişkilerden doğan eksiklik olduğunu savunur (s.61-7). Çelişkiler canlıların kendisini “ben” olarak tanımlama ve kendi varlığının farkında olması için de gereklidir. Bir organizma ancak “öteki” ile ilişkiye geçtiğinde, kendisinin dışında bir şeylerle tanıştığında kendi varlığının ve sınırlarının farkına varabilir.

Yazdığım kısa özetten de fark edilebileceği üzere, Weber ortaya koyduğu modeli organizmaların iç işleyişi ve ekosistem içi ilişkileri açıklamak için kullanıyor. Ancak bir bütün olarak evrimsel sürecin bu çerçeveye altında izahına hiç değinmiyor. Bence Weber'in serimlediği açıklama biçiminin en güçlü yanı, kitapta bahsettiği olgular haricinde yaşamın diğer yönlerini de açıklayabiliyor olması. Örneğin hâkim paradigma tarafından tamamen amaçsız, güdümsüz ve rastgele olduğu varsayılan evrimsel süreç de kendini gerçekleştirme amacı ve yaşam coşkusu bağlamında teleolojik bir nitelik kazanabilir. Normal şartlar altında evrimin bir sonraki basamağında ortaya çıkması beklenen bir özelliğin, sanki önden “hazırlık” yapıyormuşçasına erken gelişmesini ifade eden ön-adaptasyon² kavramı, tek tek organizmaların ötesine uzanan kolektif bir “varlığını

² Bir ön-adaptasyon örneği için: John Innes Centre. (2015, October 5). “[Ancient Alga Knew how to Survive on Land Before it Left Water and Evolved into the First Plant](#)”, *ScienceDaily*. Erişim: 13 Temmuz 2021.

sürdürme amacı” olarak yorumlanabilir. Hatta evrimin —Aristotelyen anlamda olmasa da— bilinci ortaya çıkarmaya yönelik bir *telos*’u/amacı olduğunu öne süren biyologların çalışmaları³ ile *teleolojik* anlatı birleştirilebilir. Evrimin ortalama hızından “beş kat daha hızlı” koştuğu ve çok kısa bir jeolojik zaman aralığında tüm üst düzey taksonomik grupların (*filum*) ortaya çıktığı Kambriyen Patlaması⁴ denilen dönem Weber’in “taşan, kendini aşan bir vecd ve yaşam coşkusu” (s. 30) diye ifade ettiği şeyin tezahürü sayılabilir.

Kitabın içeriği haricinde biçim ve üslup yönünden de övgüyü hak eden pek çok yanı var. Öncelikle ismindeki “poetik” kelimesinin hakkını verecek biçimde güçlü bir edebi dil kullanıyor, “Biyoloji poetiktir” (s. 3) iddiasını sadece argümanlarla değil doğanın gerçekten şiirsel olabileceğini hissettiren canlı betimlemeleri ile de destekliyor. Kitap son derece akıcı, anlaşılır ve iyi organize edilmiş. İşlediği konular çok yoğun olsa da üslup ve biçim özellikleri okunurluk açısından büyük bir avantaj sağlıyor. Biyosemiyotik projesinin doğayı her yönüyle birleştirme amacına uygun olarak sıkı bir disiplinler-arası yöntem uygulanıyor. İddialarını desteklemek için biyoloji ve psikoloji deneylerinden edebi eserlere, kuantum fiziğinden felsefeye uzanan geniş bir skalada pek çok kaynağa referans veriyor. Yine de kaynak kullanımı konusunda büyük bir problem göze çarpıyor. Her ne kadar kendini pek çok referansla temellendirmeye çalışsa da kitap boyunca sadece kendisini destekleyen kaynaklardan alıntı yapıyor. Eleştirdiği paradigmanın görüş ve argümanlarına çok cılız bir şekilde yer veriyor, literatürü lehte-aleyhte tüm verileri önüne koyarak incelemiyor, destekleyici bulguları seçiyor. Öne sürdüğü açıklamalara getirilebilecek olası itirazlara hiç değinmiyor. Weber, en nihayetinde güzel ve etkileyici bir hikâye anlatıyor olsa da sadece kendi hikâyesini anlatıyor ve kitap boyunca tek yönlü bir tutum benimsiyor.

Weber’in kaynaklar konusundaki seçici tavrı —nadiren de olsa— sonradan çürütülmüş deneylere atıfta bulunmasına ve bu hatalı ampirik temel üzerine başka argümanlar geliştirmesine neden olmuş. Bununla ilgili iki örnek vereceğim.

İlki; Libet Deneyi. Ünlü psikoloji profesörü Benjamin Libet, 1981 yılında özgür irade ve karar mekanizmalarımız arasındaki ilişkiyi aydınlatmak için bir deney düzenler. Katılımcıların önünde bir buton bulunur, butona basmaya karar verirler ve basarlar. Katılımcıların butona basmaya karar verdiklerini beyan ettikleri an ile beyinde oluşan ve karar anını temsil eden sinyal arasındaki zaman farkı incelenir. Sonuç şaşırtıcıdır. Çünkü beyin sürekli katılımcıların karar verdikleri andan birkaç saniye önce sinyal vermiştir. Bu da Libet’i şu sonuca götürür: Beynin bilinç dışı süreçlerle karar verir biz daha sonra ona uyarız ve kendi kararımızı verdiğimizizi zannederiz.⁵

³ Örneğin; Morris, Simon Conway. (2015). *The Runes of Evolution: How the Universe Became Self-Aware*. Pennsylvania: Templeton Press.

⁴ Lee, Michael S.Y.; Soubrier, Julien; Edgecombe, Gregory D. (2013). “Rates of Phenotypic and Genomic Evolution during the Cambrian Explosion”, *Current Biology*, 23(17), 1889-95. DOI: 10.1016/j.cub.2013.07.055

⁵ Deneyi kısaca açıklayan BBC yapımı bir animasyon: BBC Radio 4. (2014, November 7). “[The Libet Experiment: Is Free Will Just an Illusion?](#)” YouTube.

Psikoloji literatürünün en meşhur deneylerinden biri olan bu çalışmaya Weber de farklı bir açıdan atıfta bulunur. Elbette bunu özgür iradeyi çürüten bir bulgu olarak ele almaz. Onun sonucunu —yani beyin ve bilinç arasındaki zaman farkını— kabul eder ve bunun özgür iradenin değil insanı benlik ve beden olarak ayıran düalist yaklaşımın problemi olduğunu söyler. Ona göre “ben” ve “bedenim” ayrı şeyler değildir, beynimin aldığı karar zaten benim aldığım karardır. O nedenle kendisi açısından problem yoktur. Bu deneyin çürüttüğü şey esasen düalizmdir.

Weber bu deneyden hareketle hem benlik-beden bütünlüğü anlatısını güçlendirmeye hem de düalizmi eleştirmeye çalışmaktadır. Ancak bunun için Libet deneyi son derece çürük bir daldır. Zira hem deneyde karar anının belirlenmesiyle ilgili birden fazla metodolojik kusur vardır⁶ hem de deneyin tekrarlanan versiyonları Libet’le aynı sonucu vermemiştir.⁷

İkinci örnek de Meltzoff ve Moore Deneyi. Weber, insanın kendisini “ben” olarak kurabilmesi için “öteki”ye ihtiyacı olduğunu kitabının pek çok yerinde güçlü bir şekilde vurgular. Ve benliğin inşasında öteki’nin önemini ampirik olarak da kanıtlandığını söylerken bu deneyden hareket eder. Andrew Meltzoff ve Keith Moore’un bebekler üzerinde yürüttüğü çalışmaya göre bebekler diğer insanların yüz hareketlerini anlamlı bir şekilde taklit ederler. Yani “öteki”ni algırlar ve onları kendilerinde yankılar. Weber bunu bebeklerin “bütünüyle gelişmiş özneler” olduğunun kanıtı olarak da sunar.

Bu çalışma da psikoloji literatürünün meşhur deneylerinden biri olsa da sonraki çalışmalar bebeklerin anlamlı bir şekilde gördüğü yüzleri taklit etmediğini, taklit zannedilen yüz hareketlerinin yeni doğanların solunum ve sindirim sistemi gelişiminden kaynaklandığını ortaya koymuştur.⁸

Kitapla ilgili ele alınması gereken önemli hususlardan birinin “bilincin zor problemi” (*the hard problem of consciousness*) konusundaki tutumu olduğunu düşünüyorum. Weber bana kalırsa bu konuda hem haklı hem de haksız bir konumda bulunuyor. Haklı, çünkü bilinç ve *qualia* gibi zihinsel fenomenler ile beynin fiziksel süreçleri arasındaki ilişki, indirgemeci-fizikalist paradigma tarafından açıklanamıyormuş gibi görünmektedir. Zira paradigma, evrenin tamamen fiziksel töz ve niteliklerden oluştuğunu söylerken aslında şunları da söylemiş olur: fiziksel niteliklerde öznellik yoktur, onlar üçüncü kişilerin erişimine açıktır, fiziksel bilginin tamamına sahip olmak bilginin tamamına sahip olmaktır, uygun fiziksel koşulların oluştuğu ortamda bilincin ortaya çıkmaması mümkün değildir. Ancak bu iddialar

⁶ Deneyin metodolojik kusurlarına örnekler: Taylor, Steve. (2019, December 6). “[How a Flawed Experiment ‘Proved’ That Free Will Doesn’t Exist](#)”, *Scientific American*.

⁷ Örneğin bu çalışmada Libet’in deneyi modern teknoloji ile tekrar denir ve farklı bir sonuca ulaşılır: Charité-Universitätsmedizin Berlin. (2016, January 4). “[The Brain-Computer Duel: Do We Have Free Will? Researchers Test Mechanisms Involved in Decision-Making](#)”, *ScienceDaily*.

⁸ Çalışma için: Keven, Nazim, and Kathleen A. Akins. (2016). “Neonatal Imitation in Context: Sensorimotor Development in the Perinatal Period.” *Behavioral and Brain Sciences*, 40, DOI: 10.1017/s0140525x16000911.

bazı soru işaretlerini doğurur. Eğer bilinç bütünüyle beyin süreçlerinden ibaretse, bir kişinin beynini en ince detaylarına kadar bile incelerken neden iç dünya diye bir fenomenle karşılaşmıyoruz? Bunun haricinde, analitik felsefe literatüründe fizikalist yaklaşımın zorlukları çok farklı açılardan incelenmiştir: David Chalmers’ın uygun fiziksel koşulların olduğu bir ortamda bilincin var olmayabileceğini savunan Zombi Argümanı⁹, Frank Jackson’ın kırmızıyla ilgili tüm fiziksel şeyleri bilmenin kırmızının nasıl bir şey olduğu (*qualia*) bilgisine ulaştırmayacağına dair Bilgi Argümanı¹⁰, Tomas Nagel’in bir şey olmanın nasıl bir şey olduğunu bilmenin o şey olmak dışında bir yolu olmadığını öne süren Yarasa Argümanı¹¹ vb. Tüm bunlar ve daha fazlası hâkim fizikalist-indirgemeci yaklaşımın önündeki büyük zorluklardır, inanıyorum ki yeni bir açıklama çerçevesine ihtiyacımız var. Weber bunu doğru bir şekilde tespit etmiş olsa da poetik yaklaşım kabul edildiğinde zor problemin o kadar zor olmadığını söylemesini abartılı buluyorum. Zihin-beden ilişkisini semiyotik tabanda, semboller ve karşılıklı anlama üzerinden açıklamaya çalışmak zihnin işleyişine dair “bazı” şeyleri açıklayabilecek olsa dahi asıl soru hala ortada kalır: Nasıl olur da maddede bilinç vardır? Asıl mesele sembol —anlam ve yorumcu üçgeninde zihin-beden analizi yapmaktan ziyade nasıl oluyor da bu üçgende bilinç sahibi bir yorumcu olabiliyor, onu ortaya koymaktır. Görünen o ki Weber buna dair pek bir şey söylemiyor.

Ancak özgür irade konusundaki —kısa özet bölümünde de değindiğim— açıklama daha ümit verici görünüyor. Tâbi olunan nedensellik biçimi konusunda canlı ve cansız varlıkları aynı torbaya koymanın kategorik bir hata olduğunu düşünüyorum. Herhangi bir içselliği, amacı, ihtiyacı ve yönelimi olmayan cansız atomların deterministik davranacağı anlaşılabilir. Zira bir atom için evrende farklı olasılıklar yoktur, kurallar ve hareket modelleri vardır. Ancak canlılık düzeyine gelindiğinde durum farklıdır. Canlılığın bir amacı vardır, farklı araçlarla da olsa çevresinin, dış dünyanın farkındadır. Bu farkındalık olasılıkların da farkında olmayı beraberinde getirir. Bu doğrultuda amaca yönelik stratejiler belirlemek ve farklı olasılıklar arasında bazılarını seçip bazılarını elemek gerekir. O hâlde, elementer düzeyde katı-doğrusal neden sonuç ilişkileri bulunsa bile, doğanın karmaşıklığı içinde koşulları gözeterek amaçsal eylemlerde bulunmak durumunda olan organizmalar doğrusal nedenselliğin dışına çıkarlar. Bu bakımdan özgür iradenin canlılık düzeyine geçildiğinde “zuhur eden” bir özellik olduğu çıkarımı yapılabilir.

Olumlu ve olumsuz yanları ile değinmek istediğim bir diğer mesele ise yazarın kuantum fiziği ile ilgili gösterdiği ikircikli tavidir. Yazar bazen “gözlemci etkisi”nin özne ve nesnenin ayrı şeyler olmadığını gösterdiğini (s. 7, 135) dolanıklığın biyolojide de olduğunu (s. 137), kuantum fiziğinin nesnel gerçeklik diye bir şeyin olmadığını gösterdiğini

⁹ Zombi Argümanı hakkında tartışmalar ve ileri okuma için: Kirk, Robert. (2019, March 19). “[Zombies](#)”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

¹⁰ Bilgi Argümanı hakkında tartışmalar ve ileri okuma için: Nida-Rümelin, Martine, and Donnchadh O Conaill. (2019, September 23). “[Qualia: The Knowledge Argument](#)”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

¹¹ Nagel, Thomas. (1974). “What Is It Like to Be a Bat?” *The Philosophical Review*, 83(4), 435-450. DOI: 10.2307/2183914

(s. 135) söyler. Kuantum fiziğinin gösterdiği tablonun hâkim paradigmayı savunan biyologlar açısından çok büyük bir problem olduğunu, başlangıçta kuantum teorisine gösterilen sert tepkilerin bir sebebinin de biyolojinin başına açacağı sorunlar olduğunu iddia eder (s. 135). Öte yandan bilinç ve öznelliği kuantum fiziği ile açıklamanın bir muammayı başka bir muamma ile açıklamak olduğu için problemli olduğunu, zaten elimizdeki verilerin yeterince açık ve bol olduğunu, ayrıca kuantum fiziğine ihtiyacımız olmadığını, kuantumun biyolojide doğrudan etkileri olup olmadığı konusunun tartışmalı olduğunu ve Penrose’un bu konudaki birleştirme çabalarının da çeşitli eleştirilere muhatap olduğunu söyler (s. 138). Kitabın bir yerinde bilincin açıklaması bağlamında hiçbir şerh düşmeden referans verdiği Penrose’un çalışması (s. 50) kitabın son bölümünde daha şaibeli ve olumsuz bir havada anılır (s. 138). Bu tavrın izahı zor bir çelişki olduğunu düşünüyorum.

İşin aslı, bugün kuantum fiziğinin biyoloji ile sınırlı düzeyde de olsa irtibatı olduğunu gösteren bulgular vardır. Ancak kuantumun “garip” özelliklerini atom altı dünyada gösterdiğini, bizim bulunduğumuz düzlemin hâlen daha büyük ölçüde Newton fiziğinin öngörülerine uygun olduğunu düşünecek olursak büyük bedenlerimiz ile kuantum arasında sıkı bir ilişki kurmak zor görünmektedir. Bu açıdan bakacak olursak asıl şaşırtıcı olan şey Weber’in biyologların Newton fiziğine göre düşünüyor olmalarına şaşırıyor olmasıdır. Arada güçlü bir bağlantı bulunana dek makul olan bizim boyutlarımızdaki nesnelere Newton perspektifinde düşündürmektir.

İkincisi, Weber’in kuantum dolanıklığı ile biyosferdeki “dolanıklık”(?) arasında kurduğu analogi son derece problemlidir. Zira bu analogide ilişki, etkileşim ve dolanıklık kavramları birbirine karışmış görünmektedir. Kuantumda dolanıklık parçacık çiftlerinin evrenin iki zıt ucunda olsalar bile birbirlerindeki değişimden “anında”, “mesafeden bağımsız” olarak etkilendiklerini ifade eder. O basit bir etkileşim değil ışık hızının sınırlarını—dolayısıyla klasik fiziğin ve insan sağduyusunun sınırlarını—aşan özel bir etkileşim türüdür.¹² Canlıların birbiriyle ve bütün olarak ekosistemle kurdukları ilişki hiçbir yönüyle kuantum dolanıklığa benzemez. Onlar sadece etkileşim içindedir. Zamanı ve mesafeyi aşan olağanüstü bir yönü yoktur. Ancak yazar bu noktada bilimsel gerçekleri betimlemeye feda etmiş gibidir.

Son olarak, tüm tikel meselelerin ötesine geçip şu sorunun cevabını aramamız gerekir: Bütün bu tartışmaların, öznellik, anlam, amaç ve özgürlüğe dair tespit ve argümanların, mevcut paradigmanın eksik ve yanlış yönlerinin açığa çıkmasının bilimin geleceğindeki yeri ne olmalıdır ve ne olacaktır? Bu, Biyosemiyotik projesinin tüm savları ve Weber’in tüm argümanlarını doğru saysak bile elimizde kalacak olan asıl sorudur. Neticede Biyosemiyotik kendisini salt felsefi bir ekol olarak değil bilimsel bir teori olarak

¹² Kuantum dolanıklığı hakkında ileri okuma için: Bub, Jeffrey. (2019, February 22). “[Quantum Entanglement and Information](#)”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

konumlandırmaktadır. Peki kendilerini bilim içerisine yerleştirmelerinin, daha da ileri gidip biyolojiye köklü bir “paradigma kayması” yaşatmalarının yolu var mıdır? Zira bu ekol öznelliğin, Weber’in tabiriyle “poetik nesnelliğin” bilimini yapma iddiasındadır. Ne var ki poetik nesnellik denilen şey bildiğimiz anlamda nesnellik değildir. Biz iç dünyamızın var olduğunu biliriz. Özne yönlerimizin farkına varırız. Bunların gerçekliği oluşturan unsurlardan biri olduğunu deneyimleriz. Ama Weber’in de dediği gibi birinci şahıs olarak algıladığımız şeyleri, öznel yönlerimizi başkalarına aktaramayız. Bunlar gözlemin-deneyin konusu olamaz ve tekrarlanabilir-sınanabilir çalışmalarla incelenemezler ve nicelleştirilemezler (s. 112). Weber yine de onların *bulaştırılabilir* olduğu kanaatindedir. Doğrudan aktarılamasa bile sezdirilebilir, hissettirilebilir, edebiyat gibi yollarla paylaşılabilir, benzer bir deneyim haline sokarak aynı duygu canlandırılabilir. Poetik nesnelliğin bu türünü Weber “paylaşılan birinci şahıs perspektifinden nesnellik” olarak isimlendirir (s. 118). Ama tüm bunlar öznelliği ampirik olarak bilime dahil etmeye yeterli midir? Dahası, öznelliğin en önemli yönü yalnızca birinci şahıs perspektifinde hapsolmuşken ve onu kontrol etmenin imkânı yokken birinci şahıs perspektifinin paylaşılabilen bir yönü olduğunu söylemenin yolu yoktur. Eğer bir deneyimin başkasının zihninde olan ve benim tarafımdan algılanan hâllerini karşılaştırmak mümkün değilse, arada bir paylaşım olup olmadığını anlamak da mümkün değildir.

Bu durum elbette öznelliğin —ve Biyosemiyotik projenin— geçerliliği ve sağlamlığına yönelik bir eleştiri değildir. Biyosemiyotik doğru bir pozisyon olsa da olmasa da onun bilime entegre etmeye çalıştığı öznellik ve içsellik, varoluşsal olarak bildiğimiz bir şeydir. Öznelliğin deneyimini dolaysız olarak yaşarız, zira deneyimin kendisi bir tür öznelliktir. Bu mevcut paradigma açıklasa da açıklayamasa da Biyosemiyotik bilime dahil edebilse de edemese de böyledir. Asıl soru “Bilim gerçekliği tüm yönleriyle kuşatmak zorunda mıdır?” sorusudur. İnsanlar bilime dahil edilemeyen ama gerçek olduğu da apaçık olan durumlarla karşılaştığında kabaca üç farklı tutum alır: 1) “Bilimsel olarak açıklanamıyorsa illüzyondur, kurgudur”, 2) “Bu şey varsa ama bilim açıklayamıyorsa bilimin suçu ve yetersizliğidir” ve 3) “Bilim bunu şimdilik açıklayamamaktadır ama ileride açıklayacaktır.”

Üç yaklaşımın da ortak noktası bilimin gerçek olan her şeyi bir şekilde kuşatması gerektiği inancıdır. Biyosemiyotik projesinin altında da bu düşünce yatar. “Gerçek olan her şey bilimselleşmelidir ve şu an öznellik bilimin konusu edilemiyorsa bu bilimin değil mevcut paradigmanın sorunudur, doğru bilimsel çerçeve ile bu sorun çözülecektir.” Belki yapmamız gereken şey basitçe şunu diyebilmektir: Bilim, gerçekliğin ölçülebilir kısmını aydınlatan bir disiplindir, bununla birlikte gerçeklik sadece ölçülebilir olgulardan ibaret değildir. Eğer benliğin, bilincin ve öznelliğin gizemi bilim tarafından aydınlatılamıyorsa bilimi zorlamak yerine meseleyi çözebilecek başka araçlara başvurulması gerektiğini düşünüyorum.

Sonuç olarak, Andreas Weber’in *Biopoetics: Towards an Existential Ecology* isimli kitabının Biyosemiyotik’in genel yaklaşımını açık, anlaşılır ve kapsamlı biçimde ortaya

koyan başarılı bir çalışma olduğunu düşünüyorum. Doğa bilimlerine ve bilimlerin felsefesine ilgi duyan kişiler bu kitabı bitirdiğinde ikna olmamış olsa bile canlılığa dair yeni bakış açıları kazanacaktır.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler meselelerine yoğunlaşan, gönüllülük odaklı, açık erişim, akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını, ekibimizde gönüllü olarak görev almak için sosyalbilimler.org/basvuru sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde *sosyalbilimler.org*'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

sosyalbilimler.org'da yayımlanan metin, video ve podcastlerin paylaşıldığı Telegram grubuna t.me/sosbilorg adresinden katılabilirsiniz.